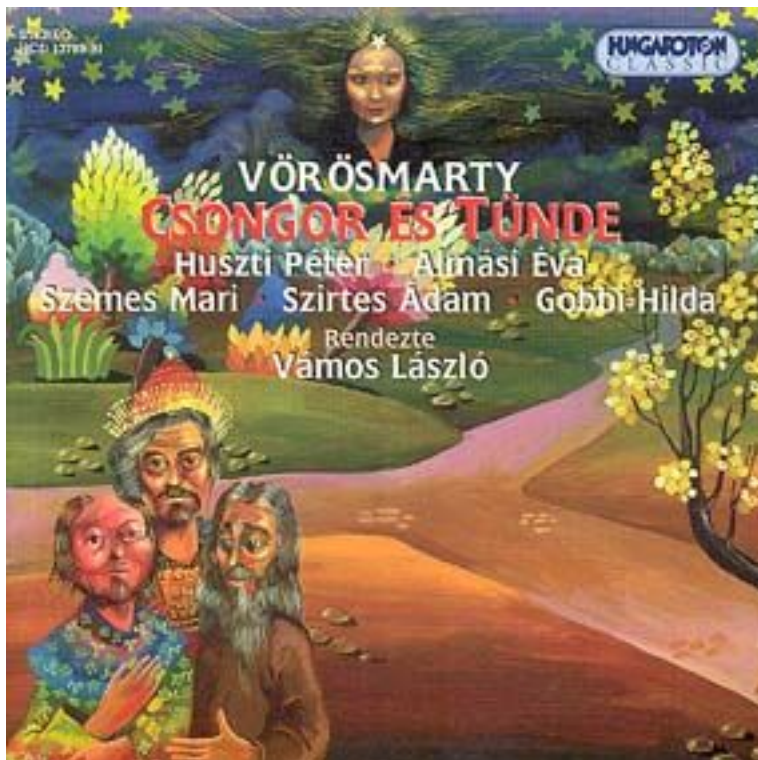

MAGYAR MYTHOLOGIA.

A magyar mythologia létezését egyes tudósok még mindig tagadják. Pedig csak elfogulatlanul kell tanulmányoznunk a velünk rokon népek emlékeit (első sorban a Kalevalát); elfogulatlanul kell végignéznünk a magyar népmeséken és hagyományokon és tüstént elénkbe szökkennek azok az alakok, melyek az indoeurópai népek mythikus alakjaitól ép annyira különböznek, mint nemzeti géniuszunknak két páratlan bizonyága: nemzeti öltözetünk és nemzeti zenénk. Igaz, hogy a magyar annyira lemondott ősi mythosairól, annyira összetörte őket európai szomszédai kedvéért, hogy jóformán a mesebeli elátkozott tündérek sorsára jutottak, a kiknek feldolgozásához mindenkor egy-egy önfeláldozó hős kivántatik.

Ilyen önfeláldozó hősök mindazok, a kik daczolva gunynyal és kényelmes nemzetközi nembánomsággal a magyar mythologia létezéséről beszélni mernek. Voltak a multban, vannak a jelenben. Törekvéseikből, kutatásaikból, következtetéseikből, terjedelmes munka is* keletkezett, jelöl annak, hogy az átok enged és a tündér félig-meddig fel van oldva. Ennek a munkának nyomán adjuk az alábbi rövid ismertetést; buzdításul azoknak, kik a magyar művészetben a nemzeti elemért lelkesednek; megnyugtatóul azoknak, a kik a tárgyért rajongnak, de a cél tudományos jogosultságáról maguknak és másoknak számot adni nem képesek.

A MAGYAR MYTHOLOGIA KORSZAKAI.

A magyar mythikus hagyománytól hasztalan várnök azt a változatos és mégis szigorú rendszert, mely az indoeurópai népek mythosait egyesíti. Nincs benne sem az a gyönyörű harmónia, melyet a hellén művészet adott meg az Olympus lakóinak, sem az a szigorú rangsor, melyet a védák biztosítottak az indus szellemvilágnak. A magyar ősvallás eredete felett ugyanazon homály lebeg, mely a magyar nép őstörténetét takarja. De a mit e homályból is kiérzünk, a mit a vogul, finn és török hagyomány beszél, mindaz biztosan elárulja, hogy a magyar hosszú vándorútján nemcsak megőrizte ősi isteneit, hanem még másokat is kapott hozzá. Körvonalaikban ott látjuk a természet hatalmas erőinek megszemélyesítéseit, a jótékony égi testeket és azokat a szellemeket, melyek hol jók voltak, hol ellenségesek és melyeket azért hol bűbájjal kellett fékezni, hol ajándékokkal megvesztegetni. A természetimádás mellett ott vannak az állatkultusz nyomai, párszi tűzimádás és sámán bájolás...

És mindezt, a mi Irán és Turán útjain az Uraltól és Volgától egészen a Dunáig lett a magyar génusz tulajdona, egyszerre elkérte tőle a szeretet vallása, a megfeszített Megváltó fenséges tana. Eltűntek a tündérek, elbujtak a manók, mogorvák lőnek az óriások, az áldó kutak és oltárok vig népe elkomolyodott és a magyar nép csak titkos kegyelettel őrizett meg egyes mondákat, miknek javát szintén a felmagasztalt szüzanya és más szentek tiszteletére áldozta. Csak ha esténként a csillagos nagy ég felüti csodás könyvét, akkor esik a magyar pásztor tekintete a «Hadak útjára», melynek mesgyején ősei e hazába jöttek és újból látja megcsillanni a szőke Tiszának vizében az «utasok csillagát», a «vendég csillag»-ot és a «jámborok» csillagát. A Gönczölt, mely az istenek szomszédja és a Kis-Bérest, a mely megmondja, vajjon éjfél előtt vagy éjfél után van-e az idő... És beszél róluk és sok egyébről társainak és cselédeinek és tagja lesz annak a nagy, de egyre fogyó tábornak, mely megőrzi és tovább adja a tudomány eleven és tiszta forrását: a hagyományt.

Alább következő előadásunkban lehetőleg mellőztünk mindent, a mi vitás és csak azt soroltuk fel, a miben a rokon népek őshagyománya találkozik a jelenkori magyarság élő néphagyományával.

MYTHOLÓGIÁNK ISTENC SALÁDAI.

Maga az isten szó az ősvallásban nem igen jelentett többet tündérnél, legfeljebb valamivel nagyobbat. Mégis annyira összeforrott a magyar nép lelkével, hogy még a kereszténységnek egyedúrrá lett Istene mellett is fennmaradtak az ősi istenek, miket a régi emberek öreg istenekre és kis istenekre osztva, családjuk és udvartartásuk szerint csoportosítottak. Minden család élén korlátlan tekintéllyel az apát, az öreget találjuk, ezüst fűrtű feleségével, a kit fiúk és lányok vesznek körül. Ilyen családjuk van a Napnak és Holdnak. A Napnak van barlangja, aranyháza, melyet egy öreg asszony, az izzó vörösarcú Nap anyja őriz. Ezt éjjelre hazajövő fia tisztességgel köszönti, ő viszont hűsítővel fogadja a tüzes képűt. Apja a Napnak a felső Ég, nevelő anyja a Hajnal, a ki viszont az Éj felesége. A Hold háza meredek ezüst hegy ormán van, ezüstdől készült és magas árnyas fák vesznek körül. Ezt is tisztos öreg asszony őrzi: a Hold anyja. A Napnak és Holdnak (a mesékben már napkirálynak és holdkirálynak) fiaik és leányaik

is vannak, a kik közül azonban csak az utóbbiaknak jutott lényegesebb és jelentősebb szerep. Szeretik a halandó embert, sőt néha napján férjhez is mennek hozzá; rendesen azonban a szivárvány szélén vagy az ég piros fellegén ülve szövik azt az aranyvásznat vagy hímezik azt az ezüstgyolcsot, melyet aztán jó kis leányoknak vagy boldog menyasszonyoknak ajándékoznak. Megesik az is, hogy a földre ereszkedve pörgetik orsójukat és fonnak, szőnek, csak legyen, a ki kéri...

Közel a Napkirály birodalmához esik a Szélkirály, a ki anyjával (Szélanya) egyetemben szívesen segít bárkinek baján; sőt ha másképp nem megy, hátára veszi az ügyes-bajos embert és úgy juttatja céljához. A Szélkirálynak is vannak fiai, a kik minduntalan összevissza járják a világot.

Mélyen a föld alatt, drágakövekkel kirakott barlangban lakik a Földanya. Férje a dörgés istene, gyermekei az óriások és törpék. Mogorva asszony, ki a barlangjába törő halandót azzal fenyegeti, hogy sohasem lát többé napvilágot, de ha «Jóltevő anyának» szólítják, megengesztelődik, sőt kőinget ad vendégének, hogy azt a meleget kiállhassa, mely a tűz országában uralkodik.

Az erdő és vadászat istenét Tápiónak hívták. Deres szakállú öreg; ködmöne famohából készült; süvegje olyan, akár a tűlevelű fák koronája. Az erdő közepén, hatalmas kiterjedésű udvarban lakik, körülötte gyermekei és cselédei, a kiket három várban helyezett el: a favárban, csontvárban és kővárban. Ott vonják meg magukat a karcsú fenyőszálak, az alázatos boróka és a jótékony berkenyefa tündérei. Az udvar kapui sugárzanak az aranytól és ha Tápíó kilép rajtuk új lombot kap az erdő, méz terem a fa odvában és a vadak, akarva, nem akarva, a vadász útjára terelődnek. Fia és leányai hasonlóképp igen jótékonyak, őket őrizte meg a magyar népmese «erdők leányai» néven, Tápíóról pedig virágzó alföldi községeket nevezett el...

BOLDOGASSZONYOK, SZÉPASSZONYOK.

A magyar mythologia nőalakjainak egyik különleges érdekű csoportját képezik a Boldogasszonyok. Régi tiszteletüknek nyoma különösen a szegedvidéki nép között maradt meg. A szegedi nép úgy tudja, hogy hét Boldogasszony van, a kik közé nincsen befoglalva a Kisasszony, a Nagyboldogasszonynak mindvégig szűzen maradt leánya. Mikor a szegediek a hét Boldogasszonyt felsorolják, soha sem hiányzik a Gyertyaszentelő-, Gyümölcsoltó- és Sarlós, azonkívül mindenkor megvan az egyszerűen csak Boldogasszonynak nevezett jótékonszellem és a Nagyboldogasszony.

Nagyboldogasszony volt az ősvallásban az életet adó istenasszony. Azért is ő a gyermekágyasok őre, láthatatlan segítője (Szülő Boldogasszony), ő viselt gondot a családra és mindezért az asszonyoknak rajongó tiszteletét élvezte. Szent napja a kedd volt, melyen a Nagyboldogasszony tisztelői régente is, ma is tartózkodnak a nehéz munkától. A jelenkori keresztény magyarságban Szent Anna alakja felel meg a Nagyboldogasszonynak; ő neki teszik meg és váltják meg keddi fogadalmaikat az anyák és anyajelöltek, neki tartanak hétszeres keddi böjtöt. Ő az, a ki az újszülöttről és az édes anyáról gondoskodik, odaküldvén saját

leányát, a Boldogasszonyt, a kinek tisztét a kereszténnyé lett magyarság magára Krisztus anyjára ruházta.

Korántsem olyan jóságosak, inkább félelmetesek a Szépasszonyok. Szinte a Boldogasszonyoknak visszájára fordított alakjai. Gyermekijesztők és éjszakák rémei, kik a gyermekágyas asszony megrontására törnek, kicserélik gyermekét, éjjel kiszólják a beteget és kegyetlenül megtánczoltatják; szegény ember szénáját széjjelhordják, tehenét véresre fejik. A szépasszonyok közül tekintélyre nézve kimagaslik az, a kit a magyar nép egyes számban nevez Szépasszonynak, a székely Czifraasszonynak. Az ő kötényébe esik az a gyerek, a ki magát megüti; ő rontja meg azt a férfit, a ki borral banni nem tud, az ő ágyát fekszi meg, a ki a szerelemmel visszaél. Maga mulatós, a ki éjfélkor jár bort inni, hétszer iszik belőle és azt a mi megmarad, a ház végére önti. A szépasszony csillaga az, mely a skorpió csillagképében a legszebben fénylik, vászna pedig, melyeket éjjelenként kiteretet, a «Hadak útja» (Tejút). Ezt a vásznat öntözgeti este-reggel és az alápergő viz, mely a szépasszony kezéből hull, nem más, mint a harmat...

KISISTENEK.

TÜNDÉREK, TÜNDÉR ILONA.

Hagyományaink szerint egykor hazánkban, de különösen Erdélyben Tündérország volt, aranyos vizű patakokkal, hol a fürdő tündérleányok aranszálakat fésültek ki fürteikből. A tündérek jóságosak és vendégszeretők voltak, terített asztaluknál mindenki jóllakhatott, míg csak az emberek hálátlansága el nem riasztotta őket a földről. Sokan a nagy tündérországba tértek vissza, mások kőbálvánnyá varázsolódtak, ismét mások hegyek rejtekébe, földalatti tündérlakásokba húzódtak, vagy fényes kastélyaikkal egyetemben a föld alá sülyedtek. Ilyen a firtosi aranyoszlopos palota Udvarhelyben, ilyen a Rapsonné palotája, melyet aranylánczon függő emberfej nagyságú három gyémántgolyó világít meg, rejtekeiben pedig garmadába rakva megmérhetetlen kincsek, aranyrudak, kárbunkulusszemű arany oroszlánok hevernek.

Ezek az elrejtőzött tündérek, nyilván a mythikus őrző szellemek, mindnyájan nők, a kik távol tartják magukat az emberektől, de azért láthatatlanul most is gondjuk van rájuk. Néha-néha ki-kijárnak holdas éjjeleken tánczolni, fürdőzni; tánczos lépteik nyomán virágok nyílnak és széles jókedvökben minden éjjel elnyúnek egy pár sarut. Szépségök közmondásos és bár jobb szeretnek hattyúalakot ölteni és fehér galamb formájában megjelenni, azért földi emberek is megleshetik őket örökifjú szépségökben, hófehér ruhában, sarkukat verő aranyhajjal, dagadó kebelrel, melyen meglátszik, hogy tejtóban fürösztötték. Ajkuk hol dalol, hol kaczag; gyöngyöt sirnak és rózsát nevetnek, kék szemök megszágyeníti a nefelegtet.

Nem csoda, ha aztán a halandók szívét megejtik, a mint hogy a szerelemnek maguk is rabul esnek. Ilyen szeretkezések képezik azt a mesebeli aranyhidat, mely a tündéreket és tündérlakosokat a mesebeli halandókkal összeköti. A kalandos tündérlakosok a főtündéreknek, a Boldogasszonyoknak, földreszálló változatai, legjellemzőbb képviselőjük Tündér Ilona, vagy mint a nyitravölgyi magyar leányok nevezik: «selyem sárhajú (sáraranyhajú)

Magyar Ilona». Neve is magyar, emléke is leginkább tiszta magyar vidékeken él. Mikor még az «aranykert», a Csallóköz, a tündérek hazája volt, Tündér Ilona a Dunaágban hattyú alakjában úszkált. De sehol sem maradt a búbajos tündérkirályasszonynak annyi nyoma, mint a székelység ősi várában, bérczes Erdélyben. Lakását mutogatják a kovásznai várhegyen és Mikházán; várkastélyait a kebele-i tetőn és Csikszent-Domokoson; a köszvényes-remetei várhegyen megtaláljuk Tündér Ilona leányának várát, a Firtos alján meg épenséggel a Tündér Ilona kocsiját. A hagyomány szerint ezen kocsikáztak ki a Firtos vár tündérei holdas éjjeleken. Egyszer annyira elmaradtak, hogy a kakas megszólalt és ők még mindig útközben voltak. Akkor a kocsi kővé változott. Tündér Ilona alakja többszörösen megihlette hazai költőinket és művészeinket. Példa rá a budapesti Vigadó freskói.

ÁLLATKIRÁLYOK.

Miként a tündérek mind nők, azonképpen a magyar mythos állatkirályai mind férfiak. Óriások, a kikhez állatjaik hálni járnak. Egymástól messze, de mégis egy végben laknak a Napkirálylyal, Holdkirálylyal és Szélkirálylyal, a kik nem egyszer támaszkodnak rájuk és küldik hozzájuk a magával tehetetlen halandót, hogy boldogulhasson.

Gyakran maguk is valamelyik alattvalójuk alakját öltik magukra, oly módon, hogy észrevétlenül adnak alkalmat az embernek, hogy érdemeket szerezzen, miket aztán busásan jutalmaznak. A ki velök (állatalakjokban) ételét megosztja, őket valamely bajukból kisegíti, számíthat segítségükre; vagy társául szegődnek, vagy bűvös szert ajándékoznak neki (tollat, szőrt, halpénzt). Ezzel ragadják ki a veszélyből, melyet ők előre tudnak, de melyet csak akkor hárítanak el, ha a földi ember az általuk felajánlott bűvös szerben bíz és azt igénybe veszi.

Ezek a Gondviselésszerű állatkirályok szép számmal vannak. Ilyen: a kácsakirály (megfelel a finn hitrege kacsatündéreinek, sotkotär); a békakirály (voguloknál Numitarom fia); az egérkirály (a kihez a szelek királya küldi a halandót); a farkaskirály és különösen a méhek királya, ki égi írt hoz a búsuló anyának, hogy kenje meg vele és ébressze életre megholt fiát.

További érdekes állatkirályok: a galambkirály, halkirály, de különösen a kigyókirály. Amaz varázseszközüll tollából ad egyet jóltevőjének; a halkirály kétféle alakú, hol ember, hol valóságos hal, még pedig csuka (a vogul csukaóriás járkum párja). Az emberalakú halkirály birodalma a tenger alatt van. Lépcső vezet bele és a ki azon lemegy, annak a feje felett egyszer csak összecsapódik a tenger és rettentő nagy pusztán találja magát. A pusztá közepén rengeteg gyümölcsös, benne a gyémántos aranyruhás halkirályné palotája, hol szerelmes urára várakozik. Jóságos és hatalmas a kigyókirály. Még kis fiainak fején is gyémántkorona ragyog, ő maga pedig oly búbajos, hogy alattvalóival akár a földarabolt emberek tagjait is össze tudja forrasztani.

Befejezésül még néhány szót a rókakirályról, a sasok királyáról és a medvekirályról. A rókakirály hálás és szótartó, a sasok királya szívesen megcseréli erejét a megszorult halandóval; de mindezeknél nagyobb ereje lehetett a medvekirálynak. Hiszen a velünk rokon vogulok mondája szerint a medve felsőbb lény, Numi Tarom leánya, a ki hallja a hamis esküt és

besúgja az égieknek. A Kalevala is kiváló állatnak tartja a medvét, a mely nem szalmán született, hanem «a hold mellett, a nap körül a nagy medve csillag vállán, a levegő lányainál, a természet szűzeinél!»

A TÁLTOS-LÓ.

Tündérló, melynek lényegéhez tartozik, hogy mesés tulajdonságait száználmas külső alá rejti. Így teszi próbára a mesék hőseit, a kiket aztán jutalmul győzelemre segít. Egyik alakjában rendesen girhes-görhes állat, melynek csak csontja van, meg bőre, de azért beszélni tud, sőt kitalálja a gondolatot, előre látja a jövőndőt. Ha pedig szükség van rá, egy tekenő parázstól megrázkódik és egy-kettőre aranyszőrű paripa lesz belőle. Ő mondja meg gazdájának, minő fegyvert vigyen magával, aztán pedig megkérdezi, hogyan repüljön: úgy-e, mint a szél, avagy úgy, mint a sebes gondolat. Még azokra az üveghegyekre is fel tud kapaszkodni, melyek tündérországot elrekesztik, de csak akkor, ha aranypatkója gyémánt szegekkel van kiverve.

ROSSZAK.

A KIK JÓK IS, ROSSZAK IS.

Óriások. Hatalmas lények, kiknek eredetéről meséink hagyománya nem igen emlékezik, de Erdély bércei telve vannak nevökkel és mythikus szereplésökkel. A szirteken meglátszik sarkuk, öklük és talpuk: váraik, útjaik, kútjaik szinte ellepik a hegyeket, völgyeket. Bennök az erő van úgy megszemélyesítve, mint a tündérekben a szépség. A lakásaikra vonatkozó hagyományon meglátszik, hogy minden ugor nép saját otthonának képére és hasonlatosságára teremtette. A vogul mondák szerint földvárakban laktak, magyar meséink szerint hatemeletes gyémánt-kastélyban vagy sarkon forgó aranyvárban. Ők voltak Isten első teremtsései, a kik az utánok származott emberek elől váraikba zárkóztak, de még oda is olyan utakon jártak, miket külön és saját használatukra építettek. Ilyen «várútjai» a Honárka és Attila útja a bodzai szorosnál. Volt egy királyuk is, Bábolna, a ki a többi óriásokat aranyharangokkal szokta gyűlésre hívni; a harangokat halála közeledtekor várának kútjába temette és azok ünnepnapokon ma is zúgnak.

Az óriások hol várurak, kik nagy birtokokkal rendelkeznek, hol parasztok. Az elébbinek példája a Kutyafejű, a ki birtokait csak táltos lóval utazhatja be, az utóbbiaké a Fanyüvő, Kőmorzsoló, de különösen a Vasgyűrű. Valamennyinek bűbajos állatok, fegyverek és egy külön erő áll rendelkezésére. Ilyenek: a táltos-ló, a bűbajos kard, mely magától verekszik és az «erős bor», melyből minden csepp ötezer ember erejét kölcsönzi a halandónak. Őket legyőzni bűvös fegyver nélkül nem lehet s azért oly hatalmasok, hogy jót-rosszat egyaránt tehetnek.

Hatalmukat csak akkor nem fordítják az ember ellen, ha apjának szólítja őket; egyik-másik fiává is fogadja, avagy saját vállain hordozza (Szép Palkó barátja, az óriásokat lépő). De haragjuk is féktelen. Három izben is meggyilkolják az embert, a kit szagáról ismernek meg. A mondák

kősziklái kővé változott gonosz óriások.

Törpék. Alighanem kölcsönvett alakok, melyek azomban nagyon egybeforrtak a nép gondolkodásával. Szívesen érintkeznek az emberekkel, kedves szokásuk az incselkedés. Földalatti barlangokban, odvas fában laknak; ügyesen mozognak és bűbájos természetöknél fogva nehezen legyőzhetők. Valamennyien aprók, kalapjuk akkora, mint a gyűszű. A férfiak feketék, nagy szakállúak (ebben a szakállban rejlik erejük), a nők hófehérek, dús hajuak. Egy-egy kezükön hat ujj van, sohasem fáznak, pedig csak egy szál ruha van rajtuk (a férfiakon nadrág, az asszonyokon szoknya). A férfiak karjukon gyémánt-karperecset viselnek. Ők ássák az érczet, külön pénzük is van, királyuk valamennyiöknél fél lábbal kisebb. Nem szeretik, ha valaki háborgatja őket, néha el sem bocsátják, máskor meg ugyancsak ráijesztenek, például a «bakarasznyi» törpe, a ki hármass üveghegy aljában lakik és országa háborgatóit keresztülhajígálja az üveghegyeken.

Bányarém (Bányi pásztor, Birgej a német Berggeist-ből) a bányák népének egyaránt szeretett és rettegett szelleme. Többnyire úgy jelenik meg, mint szakálas kis ember, vörös nadrágban és fehér kabátban; lábán csizma, fején bányászsapka, kezében bányamécses. Csizmája aranyos, könnyen kúszik a sziklákon. Megesik azomban az is, hogy nem igazi alakjában mutatkozik, hanem hol hosszú asszonynak, hol ősz-embernek vagy fekete embernek látják, hol pedig állatnak (bagoly, denevér, ló, kutya). Mogorva természetű; nem szereti, ha a bányában káromkodnak, még kevésbé ha fütyölnek. Ellenben az éneklésnek nagy barátja. Az embert (a bányászt) csak akkor pártolja, ha jó, szorgalmas, erkölcsös. Akkor előre figyelmezteti a balesetre, kopogtatással jelzi a gazdag eret; de ha a bányászok rosszak és megbántják, boszút áll rajtuk, sőt a bányát is megveri, meddőségre kárhoztatja vagy épenséggel kiapasztja. Így fogyatkozott meg Selmeczen az áldásos Mihály-akna, így a breznóbányai aranybányák, a hol a bányászok megölték a bányarém feleségét, Runát, a miért félrerakott eleségükből evett.

Kópék. A német Kobold-okkal rokon, de a finn, lapp és török manókkal (Kööpeli) is egyező rémek, a kik a föld alatt országgal és vezérrel bírnak. Onnan járnak fel ijeszteni és kivált a gyermekeket rettegtetik. A Kópé apró, (két arasz) nadrágja vörös, kabátja fekete, egyik lábára sánta, az orra is másfelé áll, mint a rendes embernek; szeme fénylik, mint a macskáé, körme akkora, mint más ember ujjja, kezefeje, mint a nagy kalap. Ha feljön, sőt és kenyeret kér, a kit megfog elviszi, aztán csizmája orrával nyit magának utat a földbe. Ha gyermekek (versikékkel) idézik, aranyos szekéren, zöld köntösben jelenik meg, senkit sem bánt, sőt megteszi, a mire kéri; de haragos, ha csupa tréfából kell feljönnie. Felnőttek úgy hívják, hogy sőt és kenyeret, kést és villát tesznek az asztal négy sarkára. Pénz soha nincsen nála, a ki azt akar, a Kópéval el kell mennie.

A lidércz. Hol a németből, hol a szlávból szokás származtatni, pedig emberemlékezet óta otthonos a magyar hagyományban. Ujjnyi nagyságú majomfejű emberke, a kit úgy kell nevelni fekete jércze tojásából, melyet az ember három hétig bal hóna alatt hordoz. Más hagyomány szerint csirke alakjában kél ki. Urának minden parancsát teljesíti, de ha dolgot nem kap, gazdját öli meg. Számot tart a gazda ételének első falatjára, italának első cseppjére, ha ezt meg nem kapja, megfojtja az urat, kit különben gazdaggá tesz. Ismét más hagyomány szerint a lidércz olyan, mint a tüzesgomolyag, szikrázva röpül ki-be a kéményen és olyan pénzt hord, mely a sötétben fénylik. Nehéz rája szert tenni, még nehezebb tőle megszabadulni.

Garabonczosok, barabonczások. Nevök szláv eredetű, sajátságos módon mégis tiszta magyar vidékek népe emlékezik róluk. A levegő urai. Összesen tizenketten vannak, a kik testvérek és a felhők között laknak rozmaring erdőben. Jó dolguk van ott, de enniök egy évben csak egyszer szabad. Akkor lejönnek a földre, jóllaknak édes tejjel és összefogdossák a sárkányokat, mert rajtuk szoktak lovagolni. A palóczok hite szerint a barbonczás váltott gyermekből lesz és mikor a földön jár, apró, szakállas, bajuszos emberke, a ki más embernek a kötözködésig sem ér, de azért vihart támaszt és felhőt olvas le az égről. Erősen szláv hatást mutat a dunamelléki «garabonczias diák». Tizenkét iskolát végzett diákból kerül ki, a ki sok bolyongás után egy barlangba jut és ottani társaival együtt tanulja a tizenharmadik iskolát. Ennek végeztével egyikük elpusztul a szerencse kerekén, a többiek világgá mennek, hol koldulva és sárkányokat nyergelve, hol kincseket gyűjtve. Jaj annak, a ki kérelmököt megveti; úrrá lesz, a ki jó szívvel fogadja őket.

Erdei csoda. Az erdők őre, a ki neheztel a favágókra, a miért kedves fáit bántják. A kalotaszegi néphitben vad tekintetű, szőrös testű vén ember (Vadöreg), a ki fent a havasokon ide s tova barangol, s a kinek a favágók engesztelésül ott hagyják a fák tönkjét. Hasonlít a finn Retimohoz, a ki szintén tiltja a favágást.

Vízi leány. Kutakban lakik és onnan leselkedik a gyermekekre. A csecsemőket kicseréli, a nagyobbakat a kút széléről lerántja; de ha szépen kéri és megtisztelik, kiengesztelődik, sőt karácsony éjszakáján a kút tükrében megmutatja a jövőt.

EGÉSZEN ROSSZAK.

Fene. Gonosz betegségnek megszemélyesítése. Eszi, rágja, viszi az embert: lép, mászik, száll; uszítani lehet, mint a kutyát. Szeged népe ma is tizenegyfélét ismer. Néhol asszonynak képzelik, a kinek kő a párnája, vasból való a lepedője.

Vizi manók. Különféle alakban leselkednek a parti emberre. Megesik, hogy jóképű öreg ember csalogatja magához a gyermekeket és ha sikerült a csel, félig csikó alakú rémkép nyerít e felett való örömeiben (Sajó-vámos). Másutt (például a Percz folyóban zöld ruhás kis vizi ember lakik, a ki néha az emberek között is megfordul és ilyenkor víz csöpög az ujjairól. A ki megbántja, azt behúzza magához a vízbe, a lelkét pedig egy korsóban palotája falára függeszti. Sok korsó függ ott, mindenikben egy-egy lélek lakik, Szeged vidékén egyaránt rettegnek a Holt embertől, a Fekete gyermektől és Veres sipkástól. Az első holtnak teszi magát, de mihelyt a csolnakba teszik, azt is, meg a rajta levőket is a mélységbe húzza magával.

Tering. A magyar regevilágnak földalatti istene, kinek helyébe később az ördög lépett. A vogul hagyományban térn ma is annyit jelent, mint ördög, lidércz, tehát bolygó tűz, mely jár és hét nyelvű.

Iz. Rosszakarató hatalmas szellem, melyet káromló szólások (Egyen meg az Iz, vigyen el az Iz! Eger.) őriztek meg. Nyilván azonos a finn Hiési-vel, a ki testvéreinek, a Kalevala daliáinak annyi sok bajt okoz. Van családja és gazdasága, iramszarvas nyája és ménese. Tartózkodó helye a

hideg éjszak, hótalpon és korcsolyán jár, még pedig oly erővel, hogy előtte darabokra törik a kő, elhasad az ág. Kedves teremtese a kigyó.

Ördög. Nem a keresztény néphit, de az ősvallás démona. Fekete ember, a ki fekete lovon jár, fekete ruhában, fekete kutyával. Kedves állatai (kakas, kecskebak, holló) szintén feketék. Lakása a föld alatt van (erdélyi néphit szerint Gyalu-vára közelében). A ki meg akarja látni, annak elébb pokoli sötétségen kell áthaladni s csak azután kezd virradni. Minél alább jutunk, annál nagyobb a fény, vakítóbb a világosság, s e vakító fényben terül el az ördög kertje, tele olyan virágokkal, miket emberi beszéd le nem írhat. Az ördögnek van felesége is, gyermekei is; sőt udvara, fegyveres népe, sok cselédje. De azért a bűbajos gyűrű fordulatára megjelenik, annak jeléül, hogy felette is létezik egy nagyobb hatalom; a bűvölés-bájolás hatalma...

*

Félrevontuk a fátyolt, a feledés fátyolát, a magyar mythos töredékeiről, a melyek úgy hevernek szerteszéjjel, mintha egy hatalmas kéz sújtott volna az óriás épületre, melyhez egykor tartoztak. S valóban úgy is történt. Az idő hatalmas kereke alig hagyott meg valamit a régi büszke épületből és e pusztítást megint csak az idő, a korszellem teheti jóvá. Az időtől várjuk azt a nagy embert, ki a népek szeme elé újra odaállítja; a világ szószékére, a színpadra újból odavarázsolja az ősidők hitét és regevilágát, a magyar regés kort, úgy mint azt a germán mondákkal Wagner Rikárd tévé. Ki ismerte ő előtte hős Szigfridet és Lohengrint, daliás Brunhildot a walkyrt és a Nibelungok kincsét? Szobatudósok és vidéki mesemondók!.. A nagy német nép zöme közönyösen haladt el mellettök, Nagy Frigyes pedig azt mondotta a Nibelung-énekről, hogy «nem ér egy töltésre való puskaport». Ma meg mindenki ismeri, még az is, a ki műveltnek látszani akar. Így történhetik ez meg nálunk is... Csakhogy egy magyar Wagner kell hozzá, meg egy olyan szabású hatalmas magyar nagyúr, a minő német földön Bajor Lajos volt.

ÖSSZEÁLLÍTOTTA
CSIKY GERGELY